

языковые различия в подчинительных или сочинительных отношениях основ сложного прилагательного (подробнее об этом см. [Кузьмина 2004]).

В откликах на проект свода надо четко различать мнение, с одной стороны, специалистов – лингвистов, методистов, преподавателей, которые серьезно анализируют проект, признавая назревшую необходимость уточнения и исправления правил, и указывают на положительные и отрицательные стороны проекта, и, с другой – мнение обывателей, точку зрения которых ярко выражают (а то и формируют!) журналисты, в расчете на сенсацию, как правило, уже заранее враждебно настроенные к проекту. Можно сказать, что проект новой редакции правил получил отражение в кривом зеркале СМИ, которые под видом защиты общества от посягательства на язык и культуру, прибегая к демагогии и извращению фактов, не столько информировали, сколько дезинформировали общество, запугивая его «широкоохватной реформой», «перетряской всего русского правописания». Нередко говорили даже о реформе русского языка, о посягательстве на язык (по обыкновению отождествляя письмо и язык).

Поскольку для авторов разработанного проекта его актуальность, его пафос были не в усовершенствовании орфографии, а в «ремонте», в наведении порядка в орфографическом хозяйстве, было решено отказаться от предложений по изменению написаний и еще раз пересмотреть проект с учетом поступивших критических замечаний (см. [Свод 2003]).

В 2006 г. одобренный Орфографической комиссией проект был опубликован в качестве справочника «Правила русской орфографии и пунктуации. Полный академический справочник». – М.: Эксмо, 2006.

Работа над проектом новой редакции свода правил и его обсуждение показали недостаточную разработанность многих вопросов теории эволюции письменной нормы, общих принципов внесения изменений в орфографию. Р. И. Аванесов справедливо писал: «Любая попытка кодификации орфографии должна иметь свой стратегический план, на почве которого только и могут решаться частные тактические задачи. <...> Такого стратегического плана, так сказать, плана дальнего прицела, общей теоретической основы не было у составителей проекта реформы орфографии, который в основных своих частях был проведен в 1917 и 1918 гг., ни у многочисленных комиссий, работавших с тридцатых годов до нашего времени.» [Аванесов 1978: 223]. К сожалению, это в полной мере может быть отнесено и к работе комиссии конца XX – начала XXI вв. В самом деле, здесь много нерешенных вопросов. Так, неясно, должны ли изменения в письме происходить скачками, взрывами после того, как изменения в языке достигнут критической массы (и какой срок нужен для выжидания, созревания изменений?) или они должны вноситься постепенно. В области слитного-дефисного написания сложных прилагательных тактика постепенного внесения в изменений в орфографический словарь себя не оправдала. Она была направлена на дальнейшее расшатывание семантико-синтаксического принципа, однако не привела к победе формально-грамматического принципа, но лишь усилила орфографический разноречивой (подробнее см. [Борунова 1998; Кузьмина 1998]).

Нет единого понимания того, что такое реформа орфографии, какие изменения в письме можно считать существенными, а какие лишь упорядочением, уточнением. Например, нет ясности в том, реформу ли предлагала орфографическая комиссия 60-х гг. Даже по поводу реформы начала XX века были расхождения во мнениях о степени значительности предлагаемых ею изменений. Общество же любые изменения в орфографии, даже самые незначительные, воспринимает как реформу, притом в силу низкого уровня лингвистической культуры – как реформу языка. Так, выход в свет первого общеобязательного свода правил в 1956 г. многие ошибочно называют реформой, хотя тогда была проведена лишь унификация: из нескольких бытующих в практике написаний закреплялось одно; к тому же таких изменений оказалось немного.

Какие предварительные уроки можно извлечь из работы над проектом?

– Исходя из природы и назначения письма, вносить изменения в письмо можно в крайнем случае, когда нельзя не менять, когда это «зло необходимое», по выражению Е. Д. Поливанова.

– Несомненным показателем необходимости изменений является *бездействие правила*, регулярное *несоблюдение* его в практике письма грамотных людей.

– Нуждается в детальной теоретической разработке вопрос о степени жесткости современной орфографии и допустимости вариантов написаний.

– Проекты, уточняющие правила орфографии, должны обсуждаться специалистами-учеными, вузовскими преподавателями, учителями, методистами, но не широкой общественностью.

Литература

1. Аванесов Р. И. Заметки по теории русской орфографии // Восточнославянское и общее языкознание. – М.: Наука, 1978. – С. 220-229.
2. Борунова С. Н. Об одной дискуссионной проблеме русской орфографии (к вопросу о написании сложных прилагательных в русском языке) // Русистика сегодня. – № 3-4. – 1998. – С. 148-158.
3. Букчина Б. З. «Правила русской орфографии и пунктуации» (1956 г.) и орфографическая практика // ИАН, СЛЯ, том 33. – № 1. – М., 1974. – С. 44-52.
4. Букчина Б. З., Калакуцкая Л. П. Сложные слова. – М., 1974.
5. Свод правил русского правописания. Орфография. Пунктуация. Проект. – М., 2000.
6. Кнорина Л. В. По поводу «Правил орфографии и пунктуации» // Кнорина Л. В. Грамматика, семантика, стилистика. – М., 1996. – С. 79-87.
7. Кузьмина С. М. Об умягчении нравов русской орфографии (к проблеме вариативности написаний) // Жизнь языка. Сборник статей к 80-летию М. В. Панова. – М., 2001. – С. 406-411.
8. Кузьмина С. М. Реформа или новая редакция? (о новой редакции свода правил русской орфографии) // Отечественные записки. – 2002. – № 1.
9. Лопатин В. В. Новая редакция правил русского правописания: реальности и мифология // Общественные науки и современность. – 2002. – № 3.

Кузьмич О. Я.

СЛОВОТВІР АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ У ЗБІРЦІ П. МАХА «ПЛЕСА»

Поетичне мовлення є невичерпним джерелом появи різноманітних мовних інновацій, зокрема, індивідуально-авторських лексичних новотворів, без яких важко уявити сучасну поезію. Основною причиною активного творення поетами оказіональних слів є поліфункціональність таких лексичних одиниць.

Особливою експресивністю і характером уживання в процесі комунікації відзначаються саме назви, що являють собою індивідуально-авторські утворення. Якщо для звичайних слів головною функцією є номінативна, то для оказіоналізмів – експресивно-зображальна. Зрозуміло, це зовсім не означає, що індивідуально-авторські утворення позбавлені інформації про об'єкт, конкретної співвіднесеності з об'єктами позамовної дійсності [5, с. 35-36].

Авторським неологізмом прийнято вважати мовленнєве утворення системного й асистемного характеру, що виникло в процесі індивідуального творчого акту як результат свідомого порушення автором мовної норми. Такі новотвори – це периферійні лексичні елементи, створені переважно зі стилістичною метою і вперше засвідчені у письмових текстах художнього, наукового чи публіцистичного стилю; крім того, вони не зафіксовані у словниках національної мови відповідного періоду. Авторському новотвору властиві ознаки нестандартності і новизни, які усвідомлюються мовцем. За сприятливих умов така лексична номінація може увійти до мовної системи, тобто стати узуальною [9].

В останні роки інтенсивно досліджується мовотворчість письменників. Цими проблемами займається С. Я. Єрмоленко [4] Г. М. Вокальчук [2], І. М. Браїлко [1], Н. М. Сологуб [8], В. М. Галич [3], Т. П. Юрченко [10], В. М. Русанівський [7], Л. С. Паламарчук [6], та інші. Проте використання авторських неологізмів у творчості регіональних письменників і досі залишається поза увагою дослідників. Тому обрана тема дослідження є досить актуальною.

Мета роботи полягає у вивченні словотвору авторських неологізмів у поетичній збірці волинського письменника П. Маха «Плеса» (Поезії. – К.: Дніпро, 1981. – 171 с.).

Завданнями роботи є 1) дослідити способи словотвору, вжиті П. Махом при створенні авторських неологізмів; 2) визначити ієрархію цих способів словотвору.

Петро Мах – відомий волинський письменник, автор багатьох поетичних і прозових збірок. Серед них – «Плеса» (1981), «Крайполе» (1984), «Ластів'ятко» (1998), «На білих крилах рушників» (1998), «Христос воскрес – воскресне Україна!» (1999) та інші.

При творенні неологізмів автор послуговувався морфологічним способом словотвору у таких варіантах: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний, основоскладання, словоскладання.

Префіксальним способом П. Мах утворив 10 слів з такими префіксами:

без-: *А тепер, дивись, в бездощовинні Навіть і опенька не знайдуть* (с. 49);

пере-: *Я не шукав легкого переброду* (с. 10); *Коні, коні – доріг перелопіт* (с. 17); *І знов ночей його спливали переблуди* (с. 38); **з-іс-**: *І, набравшись і літі свіжосили, Ти чомусь знадумала свій біг* (с. 130); *Коли ж курликання спов'ється в траві?* (с. 67). **ви-**: *А вірність воїв, їх дулібські кроки Несли в Європу вихвалу живу* (с. 15); **по-**: *Стираючись на полякливисть нашу І тишу, що не зранена ніким* (с. 124); **за-**: *Деся там на Волині, я тобі лишив Весла від замрії і човна світанку* (с. 143); **все-**: *Хтось комусь сказав на всевесілля* (с. 47).

Значно ширше у збірці вжито авторські неологізми, утворені за допомогою суфіксів:

-н': *Та в безнадію не тікаю я, Сосновим надихаюся озонням* (с. 121); *Зброї не складу, Докіль чадіти буде дух На світі скорпіоння* (с. 164); *Де ховало не раз її кроння* (с. 16); **-от-**: *Паннота впала з пліч мого народу* (с. 10); **-ин'н'**: *Паліли блискавки – ти не ховалась У куцшовиння* (с. 32); **-ищ-**:

Проминьсь світ крізь зморища доцу (с. 10); *Над хмарами – виталище орлів* (с. 55); **-ј-**: *Веду алею на горбок, Накинувши на плечі її бронзов'я* (с. 13); *Він світився з портрета задум'ям ясним, У якому мої наливалися сили* (с. 149); *Гір високість, морів глибочин'я і рівнин зеленав'я пахуче* (с. 31); *А я у розшир йшов, а я стримів у небо Із ваготою дум, із щирим невгамов'ям* (с. 69). *Де труїний гриб, Там скоро буде мухомор'я* (с. 162); **-ан'н'**: *Знову ідеши ти У пекуче згадання людини* (с. 16); **-енн-**: *А вже несуть тобі прийдешність люди, - Нових натруджень родиться хорал* (с. 15); **-л'**: *Хто на поле намулля горне?* (с. 161); *І побачу за обрієм, ген, Все розкрилля високого краю* (с. 28); **-ен'н'**: *Я не знаю іншого видива, Коли книга солдатом стає І вбиває міщанства ідола, Де загрузло будення чиясь* (с. 40); **-інь-**: *А для нього не світяться води І не мила цвітін'я на землі* (с. 18); *Була палюча громовін'я В чужім краю, в далекі роки* (с. 151); *І вітри голубі Із яруг у вишін'я Полетіли, щоб мерти у мандра* (с. 62); *Її п'янюча духовін'я Спокусою у груди входить* (с. 79); **-ість-**: *Де вулиць не порівнювана повідь, Здійме квітчастість юного добра* (с. 25); *Я у твоєму небі був, Я твоєю осягнув озерність* (с. 140); *«Ой!» - сріблотність серпнева Затремтіла у росах* (с. 112); *Поривам своїм дай промінність живу* (с. 55); *Їм набридла щоденна лякість Кущаків у ярах понад лісом* (с. 65); *Сивий праліс взяв промінність на широкі плечі* (с. 104); **-юх-**: *Зборовши болотюху, твань живу, Дорога ще упертість свіжу мала* (с. 34); **-иськ-**: *Місяць – за вовниською хмар* (с. 155); *Пізнав я в пісковиську на кінець Значимість «Волинянки» як машини* (с. 121); *Останній вітровий, имагнувши подорожніх бичовиськом, Шмигнув у яр* (с. 74); **-н-**: *А тут, на луках, юність віднайшов, Загомонів із друзями сріблотно* (с. 76); *Тут, на плиті, тобі злотно* (с. 60); **-анн-**; **-инн-**; **-інн-**: *А я очманіло гнався за метеликами згадання* (с. 88); *І задивилась на дерев срібління* (с. 105); *«Либонь заспали?» - вийшла на поріг «Весновіння!» – кричить зеленим покликком лоза* (с. 106); *Коли жорстоке сніговіння Мої дороги захова – Просвітить син своїм сумлінням Всі недописані слова!* (с. 38); **-ят-**: *А бджолята до нього* (с. 112); **-нищ-**: *Бджола була цікавниця, А діти цікавників люблять* (с. 82);

Сюди ж відносяться назви середнього роду на -я з подовженням приголосного перед закінченням, що за аналогією постали внаслідок фонетичних змін відповідних колишніх іменників з суфіксами -ниє, -тиє: **-ж-**: *Бо впало здивоване сонце У тундру твого байдужжя* (с. 91); **-ч-**: *Снаги заводської височчя – На Турію, Стохід і Стир...* (с. 24); *Зазоріли спогади живі – Це твоїм озвуччям світ не повен* (с. 130); *Замість заквіття – в очах Тиха зажура встає* (с. 156);

Ряд новотворів виникли від іменників за допомогою дієслівних суфіксів, типу **-ува-**, **-і-**, **-н-** і под., напр.: *Пелюсткувалась дума уві сні* (с. 128); *Де видивила очі вже ялина І жолудиться споконвік їх рід* (с. 124); *Журавліють слова материнські над нивою* (с. 21); *Можна, врешиті, помарити тим, Що політ десь пісениться грайно* (с. 30); *Попхався назад через гравій, Де солод буритинився в сотах* (с. 51); *А риба – як на сцені – па-де-*

де Над плесо **вичибрикує** одверті (с. 122); *І шемроче*, мов бабця, журбою Бідну долю свою над водою (с. 125); *Йй гримілось, блискалось, дощилося* (с. 92);

Чотири новотвори Петра Маха належать до безсуфіксного способу: *Я знаю, Вони були щасливі, Бо відкривалась ясна майбуття* (с. 9); *В трамвайній галді, одинока, Не бачачи наших очей, Смуглянка вслухалася в Блока* (с. 41); *Щоб перебути непогідь, мені Принаймні слід набратися відваги* (с. 121); *Радю зміється війка-повійка, Опрокльонена людом нав'язи* (с. 78).

Кілька неологізмів утворено суфіксально-префіксальним способом:

Бо ти її у світ пустив, А не для себе утюремив (с. 79); *Мала втіху на взгірку єдину, Що всіма тут шанований граб Любить тільки її, личину!* (с. 125); *Хай надосвітку збудять Молоду Косачівну* (с. 113). *Заворожила зорям срібну вись, Сама спотиха вітрові га дає* (с. 124); *Думок звітрованих Еол, жени човни моєї мрії* (с. 159); *Коли слово кучеряве З уст злішнєвених зринає* (с. 101). *Чи розгілених літ Пахне ніжність довіку Дорогої землі* (с. 130).

Авторські неологізми, які є результатом основоскладання мають таку різну внутрішню семантику. Вони вказують на: об'єкт: *Виростає до сонця між людьми Спартмайдан мого космодрому* (с. 8). *Я ж висну гей-гей в неболоні* (с. 91); дію над об'єктом: *Чесний хліб – Зеленоносне село Из невтомою молодою!* (с. 33). *Розбуди-но вітра дужжого добровійного* (с. 84); *Іду, немов сівач, в мандрівку днів, Лишаючи обійстя тихоспіву* (с. 33); *Наслухавсь я хороспіву І назбирав медонаху* (с. 52); *Відиукаю тебе, Відиукаю в густім травостої* (с. 132); характеристика: *Цілую слід, який проліг Від добролюдьськості доріг До серця, матінко, твогого* (с. 162); колір: *Між соснами не наживеться дуб, Коли вони такі зеленоновні* (с. 124); *Втікав щораз у власне сивобрів'я* (с. 68); *Закружляв на вітрі жовтолист, І дерева, наче діти, босі* (с. 145); місце: *Я ж сумую за смутком твоїм, На крайнолі розищукую згубу* (с. 137); *В крайсвіт, де грім, людська турбота мчитьсь, Колір весен – березозорий* (с. 62); *На виднополі вистигла рілля Лежить грудьми відкритими до неба* (с. 33); ознака: *В шпиталі тягне бруднотілом* (с. 156); *Квітотінна відгуде хвала І повійка всохне коло плоту* (с. 145); *Спогади ронять На людський диволіст перехожі* (с. 16).

Новотвори, утворені словоскладанням утворилися найчастіше в результаті порівняння: *Де старенький скрипаль відкривав Таємничі міжгір'я-строфи* (с. 28); *Перша вушка-слухітки встромяє в надвечірню симфонію лану* (с. 78). Проте їх виникнення може бути зумовлене і іншими чинниками напр.: *Високий світ у Ірпені Благословенний гордимми стежками,*

А не отими зграйно-гробцями (с. 14); *Де світ ловив його захланно-наглий,*

Та не впіймав і ницим не продав (с. 22); *У тінь його прохожі йдуть, Пекучістю-жарінню гнані* (с. 79).

У збірці П. Маха «Плеса» автор використовує 93 неологізми. З них префіксальних утворень – 10 (9,3%); суфіксальних – 50 (46,5%); безсуфіксних – 4 (4,3%); суфіксально-префіксальних – 7 (7,52%); основоскладання – 17 (5,37%).

Створена Петром Махом у збірці «Плеса» авторська номінація вміщує в собі згусток мисленневої й образної енергії митця слова. Вона якнайточніше показує не лише його власне світобачення, а й художньо відтворює національне світовідчуття.

Література

1. Браїлко І. М. Словесні модифікації в поезії Михайла Семенка // *Культура слова* // Вип. 55-56. К., 2000. – С. 18-21.
2. Вокальчук Г. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект): Монографія / За ред. А. П. Грищенка – Рівне: Перспектива, 2004. – 524 с.
3. Галич В. М. Антропонімія Олеса Гончара: природа, еволюція, стилістика. – Луганськ: Знання, 2002. – 212 с.
4. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
5. Мойсієнко А. К. Експресивні відприкметникові назви // *Укр. мова і літер.* в шк. – 1985. – № 1. – С. 34-37.
6. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія. – К.: Наук. думка, 1978. – 203 с.
7. Русанівський В. М. Народження слова // *Українське мовознавство.* – 1974. – № 2. – С. 46-50.
8. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеса Гончара. – К.: Наук. думка, 1991. – 140 с.
9. Стишов В. Ф. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі засобів масової інформації): Монографія. – К.: Вид. Центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
10. Юрченко Т. П. Експресивність словотвірних оказіоналізмів у прозі П. Загребельного // *Культура слова.* – Вип. 57-58. – К., 2001. – С. 36-41.

Курдюмова І. А., Крулькевич М. І.

ПРОБЛЕМЫ ЛЕКСИКОГРАФИИ В УСЛОВИЯХ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Исследование социокоммуникативных процессов в современном трансформирующемся обществе требует более пристального внимания к проблемам языка науки, ядром которого является терминология. И поскольку основная задача систем научной коммуникации – обеспечение эффективного обмена научными документами между создателями и потребителями информации, в центре внимания ученых находятся проблемы лексикографического отражения специальной лексики.

Отечественной и зарубежной лингвистикой накоплен богатый опыт в развитии научных взглядов на организацию социально значимой научной информации способами словарного дела. В работах С. Г. Бархударова, В. П. Даниленко, Л. Л. Кутиной, Е. Н. Толикиной, О. С. Ахмановой, П. П. Денисова, А. В. Суперанской, А. С. Герда, Л. С. Паламарчука определены основные принципы, проблемы, направления терминографической работы.

Переосмысление теории и практики лексикографической работы на основе новой парадигмы знания, функциональной по своей общей направленности, содержится в работах Н. Ю. Шведовой, А. Н. Рудякова и др.

Вопросы коммуникации в межкультурном контексте рассматриваются в работах Л. П. Крысина, Ю. Е. Прохорова, Н. Г. Озеровой, Е. М. Верещагина, В. Г. Костомарова и др.

Вместе с тем ключевые проблемы терминографии: отбор терминов для специальных словарей и способы их определения в специальных словарях различного типа, – сохраняют свою актуальность, приобретая особую остроту в условиях межкультурной коммуникации.